

Türkiye ve Yeşil Ekonomi

Mevcut Durum ve Öneriler

Furkan Yıldız

Türkiye ve Yeşil Ekonomi: Mevcut Durum ve Öneriler

Ö Z E T

Sanayi Devrimi ile birlikte hız kazanan kitlesel üretim “her şeye rağmen üretim” anlayışının hâkim olduğu bir ekonomik yarışa beraberinde getirmiştir. Böylelikle ülkeler bu yarışta geri kalmamak adına üretimlerini en üst seviyeye çıkarmışlardır. Ancak bu durum beraberinde savaş, küresel ısınma, iklim değişikliği gibi birçok toplumsal ya da çevresel problemleri beraberinde getirmiştir. Yaşanan bu gelişmeler günün sonunda neoliberal politikaların ciddi bir biçimde sorgulanmasına ve bu hâkim paradigmaya alternatif bakış açıları geliştirilmesine neden olmuştur. Mevcut iktisadi sisteme alternatif olarak öne sürülen yaklaşımlardan biri de yeşil ekonomidir. Özünde ekonomi, çevre ve toplumun sürdürülebilirliği ilkesini taşıyan yeşil ekonomi özellikle 1980’ler itibarıyla çevresel kirliliğin artması ile giderek önem kazanan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu cihette ülkeler hem kendi inisiyatifleriyle politikalarına yeşil ekonomik anlayışı adapte etmeye hem de uluslararası toplumca atılan adımlara taraf olmaya başlamışlardır. Bu politika notunda Türkiye’nin yeşil ekonomi bağlamında mevcut durumu incelenmiş ve birtakım politika önerilerinde bulunulmuştur. Türkiye’nin mevcut performansı değerlendirildiğinde elde ettiği bazı kazanımlar olmasına rağmen yeşil ekonomik sistemi toplumsal ya da kamusal alanda zihinlere henüz yeterince yerleştiremediği anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yeşil Kalkınma, Yenilenebilir Enerji, Yeşil İstihdam, Çevre

Atıf: Yıldız F. (2021). *Türkiye ve Yeşil Ekonomi: Mevcut Durum ve Öneriler*, (Politika Notu: 2021/23). İstanbul: İLKE İlim Kültür Eğitim Vakfı. DOI:<http://dx.doi.org/10.26414/pn023>

Y A Z A R H A K K I N D A

Furkan Yıldız, doktorasını 2017 yılında İstanbul Üniversitesi İktisat Anabilim Dalında “Orta Gelir Tuzağı, Nedenleri ve Sonuçları: Kırılgan Beşli Ülkeleri Deneyimi” başlıklı teziyle tamamlamıştır. Hâlen Kırklareli Üniversitesinde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Enerji, büyüme, suç, bağımlılık gibi alanlarla ilgilenmektedir.

İLKE Vakfı, toplumsal meselelerle ilgili bilgi, politika ve strateji üreten, karar alıcılara yol gösterecek araştırmalar yapan ve gelecek için gerekli birikimin oluşmasına katkı sağlayan bir sivil toplum kuruluşudur.

Bu Politika Notu Toplumsal Düşünce ve Araştırmalar Merkezi (TODAM) tarafından hazırlanmıştır. TODAM; adil, hakkaniyetli ve müreffeh bir toplum hedefini hayata geçirmek üzere düşünce ve strateji üretmektedir.

Adres: Aziz Mahmut Hüdayi Mah. Türbe Kapısı Sk. No: 13 Üsküdar/ İstanbul **Telefon:** +90 216 532 63 70 **E-posta:** todam@ilke.org.tr **Web:** ilke.org.tr

© Tüm hakları saklıdır. İLKE İlim Kültür Eğitim Vakfı’nın yazılı izni olmadan bu eserin hiçbir kısmı elektronik ya da mekanik yollarla çoğaltılamaz. Yazıda belirtilen görüşler yazara aittir ve İLKE İlim Kültür Eğitim Vakfı’nı bağlayıcılığı yoktur.

Giriş

1970'lerde yaşanan petrol krizleri ile birlikte, sanayileşmiş Batılı ülkelerin fosil kaynak bağımlılığının yarattığı tehlike ile yüzleşmiş olması, bu ülkelerin yenilenebilir ve nükleer enerji alanlarında çalışmalarını hızlandırmıştır. Ne var ki fosil yakıtların ikamesi amacıyla değil arz güvenliği bakış açısıyla atılmıştır. Bu dönemde çevresel sorunların küresel politika ajandalarına girmesinde Roma Kulübünün önemli bir köşe taşı olduğunu ifade etmek anlamlı olacaktır. Meadows ve diğerleri kapitalist üretim tarzının çevresel kaygılardan yoksun olduğu müddetçe bu sistemin sürdürülebilir olmayacağına işaret etmiş ve küresel bir farkındalığın yaratılmasına vesile olmuştur (1972). Sonrasında küresel anlamda çevreye saygılı bir sürdürülebilir büyüme/kalkınma farkındalığının özellikle 1980'li yıllar itibarıyla hızlandığını ifade etmek mümkündür. Bu yıllarda sanayileşme döneminin beraberinde getirdiği hâkim paradigma olan "her şeye rağmen üretim" anlayışının sebep olduğu çevresel tahribat sorgulanmaya başlanmış, var olan çevrenin sadece cari nesil tarafından tüketilmemesi ve gelecek nesillere yaşanabilir bir dünyanın miras bırakılması gerektiği ekonomi politikalarında yer edinmeye başlamıştır.

Bu bağlamda özellikle 1990'lar itibarıyla hız kazanan ve hemen hemen aynı manalara gelmekte olup birbirinin yerine kullanılabilen *yeşil ekonomi*, *yeşil büyüme* ya da *yeşil kalkınma* kavramları yukarıda bahsedilen paradigma dönüşümünün tezahürü olarak ortaya çıkan kavramlardır. Bu düşüncenin uluslararası bir çabaya dönüşmesinin göstergeleri olarak Birleşmiş Milletler İklim De-

ğişikliği Sözleşmesi (BMİDS), Kyoto Protokolü, Paris Anlaşması gibi somut örnekler verilebilir. Özünde ekonomi, çevre ve toplum olmak üzere üçlü bir sacayağı üzerine oturulmuş bir iktisadi anlayışı barındıran bu yeşil kavramlar, kabaca çevresel ve toplumsal tahribatın minimize edildiği bir iktisadi üretim anlayışı ima etmektedirler. Bu bağlamda yukarıdaki kavramları dengeli bir ekonomik, sosyal ve çevresel kalkınma ekseninde çevrenin korunmasını ve verimli kaynak kullanımını ana eksene alan, sosyal refahı artıran, insan odaklı bir ekonomik sistem olarak da tanımlayabilmek mümkündür. İlk başlarda bu kavramlara üretim ve istihdam üzerinde ciddi olumsuz etkileri olacağı şeklinde itirazlar mevcut olmuş, sonrasında bu menfi düşünce yerini giderek bu anlayışın ekonomilerde yapısal dönüşüme ön ayak olacağı düşüncesine bırakmıştır. Hatta işsizliğin yükseldiği dönemlerde konvansiyonel iş kollarının yanına yeşil işler şeklinde adlandırılan iş kollarının eklenmesini istihdam kollarını genişleterek işsizliğin azaltılmasına katkı sağlayacağı düşüncesine evrilmiştir (Başol, 2018).

Türkiye'nin *yeşil kalkınma* serüveni genellikle uluslararası anlaşmalar ve Avrupa Birliği Müktesebatı'na uyum sağlama çabaları çerçevesinde gelişme göstermektedir. Bu bağlamda özellikle 2004 yılı ve sonrasında hız kazanan Avrupa Birliği ile uyum süreci ile birlikte Birliğin enerji politikasını oluşturan arz güvenliği, enerji piyasalarının serbestleştirilmesi ve çevrenin korunması boyutlarından sonuncusuna uyum çerçevesinde bazı adımlar atılmıştır. Bu adımlardan en belirgin olanı ise yenilenebilir enerji alanında gerçekleştirilen yasal düzenlemeler ve yatırımlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Mevcut Durum

Az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkeler ekonomik sıçramalarını yaparak üst kategorilere geçmek için iktisadi büyümeyi devam ettirmek zorundadır. Bunun yanında çevresel sürdürülebilirliğin de tesisi ve gelecek nesillere yaşanabilir bir çevre miras bırakabilmek için *ekonomi politika* oluşturma süreçlerine çevresel kaygıları da dâhil etmek zorundadırlar. Dünya Bankasının mevcut sınıflandırmasına göre gelişmekte olan ülkeler kategorisinde yer alan Türkiye de ekonomik büyüme hedefine sürdürülebilir bir ölçüde devam etmek istiyorsa yeşil ekonomik büyümeyi temele alarak bu çerçevede politikalar üretmelidir.

Ülkelerin yeşil ekonomi performansları bazı kuruluşlar tarafından hesaplanan endeksler vasıtasıyla izlenmektedir. *Dual Citizen* tarafından da 2010 yılından itibaren bu tarz bir endeks hesaplanmaktadır. *Dual Citizen* her yıl yüz otuz ülkenin yeşil ekonomi performansını liderlik ve iklim değişikliği, etkin

sektörler, piyasa ve yatırımlar ve çevre olmak üzere dört boyutu göz önüne alarak hesaplamaktadır. Bu endekse göre 2018 yılında en iyi on ülkeyi, Türkiye'yi ve en kötü beş ülkeyi gösteren tablo aşağıdaki gibidir.

Tabloya göre, yeşil ekonomi performansı bağlamında en iyi performansı sergileyen ilk on ülkeden dokuzunun Avrupa ülkesi olduğu görülmektedir. Bu listeye bir Asya ülkesi olan Tayvan'ın sekizinci sıradan dâhil olduğu görülmektedir. Listenin en üst sırasında yer alan ülkelerin tamamının Dünya Bankası gelir sınıflandırmasına göre yüksek gelirli ülkeler olduğu göze çarpmaktadır. Bu durum, yeşil büyüme stratejisi ile de yüksek büyüme performansı yakalanabileceğini göstermesi açısından önemlidir. Türkiye bu listeye 0,4870 puan alarak altmışıncı sıradan dahil olmuştur (Dual Citizen LLC, 2018). Türkiye'nin sergilemiş olduğu bu performans, yeşil ekonomi anlayışının ülkenin hâkim stratejisi olarak henüz yerleşmediğini ortaya koymaktadır.

Tablo 1. Global Yeşil Ekonomi Endeksi (2018)

Sıra	Ülke	Puan	Sıra	Ülke	Puan
1	İsveç	0,7608	9	Avusturya	0,6479
2	İsviçre	0,7594	10	Fransa	0,6405
3	İzlanda	0,7129	60	Türkiye	0,4870
4	Norveç	0,7031	126	Gine	0,3510
5	Finlandiya	0,6997	127	Bosna Hersek	0,3441
6	Almanya	0,6890	128	Benin	0,3434
7	Danimarka	0,6800	129	Haiti	0,3390
8	Tayvan	0,6669	130	Bahreyn	0,3304

Kaynak: Dual Citizen LLC (2018)

Türkiye'nin Plan ve Politika Düzleminde Yeşil Ekonomi

Türkiye'nin tarihsel süreç içerisinde çevresel kaygılarının politika düzlemine nasıl ve ne kadar yansıtıldığını incelemek adına kalkınma planlarına başvurmak oldukça anlamlıdır. Bu bağlamda çok sınırlı olsa da çevresel kaygılara yer verilmesi ilk olarak 3. Beş Yıllık Kalkınma Planı'na tekabül etmektedir (DPT, 1973). Bu dönemde sanayileşme yarışına giren dünya ile birlikte Türkiye'de de fosil yakıt tüketimi hızlı bir biçimde artmıştır. Dolayısıyla sürdürülebilir çevre düşüncesi de bu dönemde filizlenmiştir. Devam eden kalkınma planlarında küçük değişikliklerle temas edilen çevrenin sürdürülebilirliği, 1990 yılında uygulamaya konulan 6. Beş Yıllık Planı'nda geniş bir kapsama yayılarak; ekonomi politikalarının her aşamasında gözetilmesi gereken bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır (DPT, 1990). 7. ve 8. Kalkınma Planları'nda (DPT, 1995, 2000) yine büyük oranda yer verilen ekonomi ve çevre ilişkisi, 9. Plan ile birlikte boyut değiştirmiştir ve AB Müktesebatına uyum paralelinde düzenlenmeye başlanmıştır (DPT, 2006). 10. Kalkınma Planı'nda ise başka bir gelişme yaşanmış ve *yeşil büyüme* kavramına ilk kez atıf yapılmıştır (Kalkınma Bakanlığı, 2013).

Yukarıda kalkınma planlarına ne şekilde ve ne derecede dahil edildiği ifade edilen yeşil ekonominin ülkemizde daha yaygın bir biçimde konuşulup tartışıldığı yıllar 2000'lere karşılık gelmektedir. Bu sebeple iktisadi karar alıcıların ürettikleri ve uyguladıkları ekonomi politikalarını 21. yüzyıl itibarıyla incelemek, uygulanan iktisat politikalarının yeşil eko-

nomi anlayışına uygun düşüp düşmediğini analiz etmek noktasında uygun bir yöntem olacaktır. Ekonomi yönetimlerinin arzuladıkları nihai hedef olan ekonomik büyümenin kaynaklarını incelemek, araştırmacılara, ilgili ülkenin önceliğinin "her şeye rağmen büyüme" mi yoksa "sürdürülebilir büyüme" mi olduğu hakkında bilgi verebilir. Bu bağlamda Türkiye ekonomisinin 2004-2018 yılları arasındaki sektörel performansına ait verilere Tablo 2'de yer verilmiştir. Tablo incelendiğinde; 2018 yılında 2004 yılına göre tarım sektörünün 4 kat, imalat sanayi sektörünün 7,2 kat, inşaat sektörünün 8,6 kat ve hizmet sektörünün ise 6,2 kat büyüdüğü görülmektedir. Sektörel büyüklük açısından ise büyükten küçüğe doğru hizmet, imalat sanayi, inşaat ve tarım şeklinde sıralanmaktadır. Bu kompozisyon Türkiye'nin incelenen döneminde sergilemiş olduğu büyümenin lokomotif sektörlerinin inşaat, imalat sanayi ve hizmet sektörü olduğunu göstermektedir. Bu sektörlerden inşaat sektöründe meydana gelen artış, iç piyasada bu sektöre olan talep artışını göstermesi bakımından önemlidir. İnşaat sektörü, doğası gereği; yaratıcılığa, inovasyona yer olmayan, *katma değeri* düşük olan ve bir yandan da makul bir şehircilik planı dahilinde uygulanmadığı takdirde birçok çevresel soruna yol açan bir sektördür ve bu sektör üzerinden sürdürülebilir bir büyüme sağlamak zordur. Türkiye'de inşaat sektörünün gelişim sürecine bakıldığında tam da bu tarz bir gelişimin olduğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır. Tarım arazilerinde, orman, yayla, kıyı şeridi, doğal kültürel varlıklar gibi yerlerde denetimden yoksun bir biçimde gelişen çarpık kentleşmenin Türkiye'de sürdürülebilir bir iktisadi büyümeye imkân sağlamadığı ve çok ciddi çevresel tah-

ribata yol açtığı görülmüştür. İnşaata dayalı büyüme stratejisinin bir diğer olumsuz yanı da *optimum kaynak dağılımına* engel teşkil ediyor olmasıdır. Hızlı bir nakit akışına ve yüksek kâr oranına sahip olması sebebiyle inşaat sektörü birçok yatırımcıyı cezbederek inşaat sektörüne yatırım yapmalarına sebep olmuştur. Böylelikle ülke içinde girişimcilerin yenilik üretme, inovatif faaliyetlerde bulunma motivasyonlarının kırılmasına neden olmaktadır. Nihai kertede Türkiye'nin mevcut büyüme stratejisini oluşturan unsurların yeşil büyüme anlayışından oldukça uzak olduğunu ifade etmek mümkündür.

Türkiye'nin çevresel sürdürülebilirliğin temini noktasında uluslararası toplantılarda temsili ve iklim değişikliği ile mücadele sözleşmelerine katılımı da önemli bir parametre olarak karşımıza çıkmaktadır. Çevrenin korunması için uluslararası toplum tarafından atılan adımların Türkiye tarafından genel olarak olumlu karşılandığı ve desteklendiği ifade edilebilir. Uluslararası toplumun iklim değişikliği ile mücadele çerçevesinde atmış olduğu en önemli ilk adım 1992 Rio Konfe-

ransı sonucu ortaya çıkan Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'dir (BMİDÇS). Sözleşme taraf olan ülkelere farklı seviyelerde yükümlülük doğuran bir metindir. Türkiye bu sözleşmeye farklı bir statüyle Ek-I ülkeleri arasında olmak koşuluyla 2004 yılında imza atmıştır. Bir diğer uluslararası anlaşma ise BMİDÇS ile ilişkili olan ve ülkelerin sera gazı salınımının azaltılması amacını güden Kyoto Protokolü'dür. 1997 yılında imzalanan Kyoto Protokolü, zamanla çeşitli toplantılar düzenlenerek geliştirilmiş, farklı kararlar alınmıştır. Türkiye bu protokole Peru toplantısında alınan kararla, iklim değişikliğine ulusal katkının belli edilmesi bağlamında dâhil olmuş ve 2020-2030 döneminde sera gazı emisyonunda %21'e varan bir azalışı gerçekleştireceğini belirtmiştir (Dış İşleri Bakanlığı, 2021). Uluslararası kamuoyunun geliştirdiği inisiyatife bir diğer örnek ise 2015 yılında imzalanan Paris Anlaşması'dır. Türkiye 2016 yılında Paris Anlaşması'nı imzalayarak taraf olmuştur.

Türkiye çevre ile uyumlu sürdürülebilir bir toplumsal, ekonomik ve çevresel atmosfer

Tablo 2. Sektörel Büyüklükler (milyon TL)

	Tarım, Ormancılık, Balıkçılık		İmalat Sanayi		İnşaat		Hizmetler	
Yıllar	Büyüklük	Büyüme Hızı*	Büyüklük	Büyüme Hızı*	Büyüklük	Büyüme Hızı*	Büyüklük	Büyüme Hızı*
2004	54.365	-	98.783	-	30.998	-	144.044	-
2009	81.234	1,5	152.572	1,5	56.305	1,8	222.185	1,5
2014	134.744	2,5	344.641	3,5	165.500	5,3	464.406	3,2
2018	217.072	4	715.540	7,2	267.648	8,6	893.744	6,2

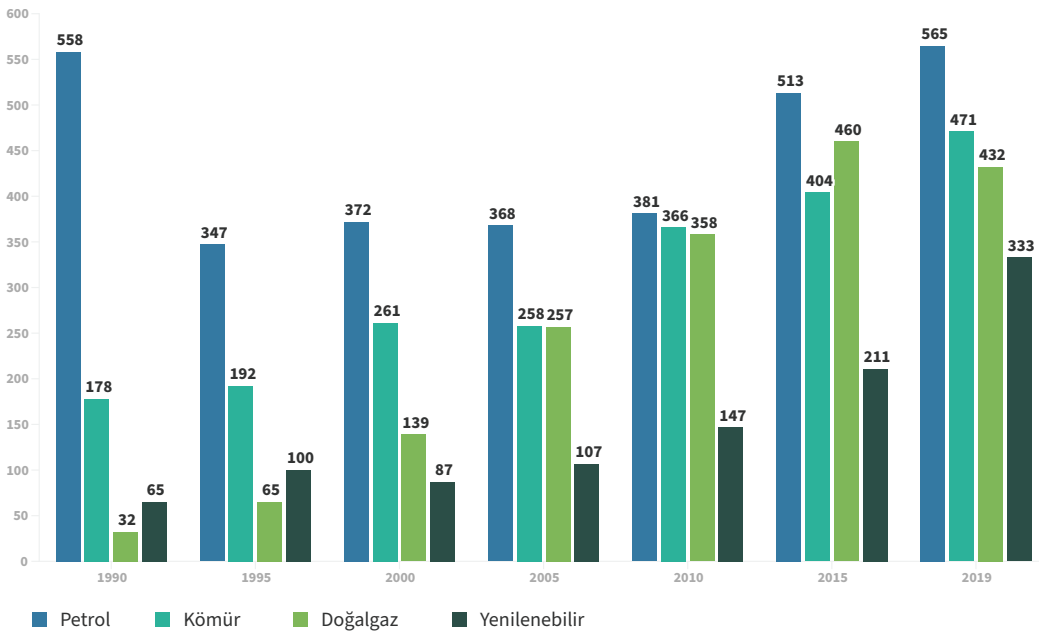
Kaynak: TÜİK (2019) (* Büyüme hızı her yılın 2004 yılı baz alınarak o yıla göre hesaplanmıştır)

oluşturmak maksadıyla birtakım yasal düzenlemeler yapmıştır. Bu yasal düzenlemelere örnek olarak; Çevre Kanunu, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, Boğaziçi Kanunu, Milli Parklar Kanunu, İmar Kanunu, Kıyı Kanunu, Sulak Alanlar ve Kara Avcılığı Kanunu, Tarım, Orman ve Köy Hizmetleri Kanunları, Orman Kanunu, Turizmi Teşvik Kanunu, Genel Sağlığı Koruma Kanunu gibi kanunlar verilebilir.

İşlevsel Bir Enstrüman: Yenilenebilir Enerji

Yenilenebilir enerji tüketiminin toplam nihai enerji tüketimindeki payını artırmak, iklim değişikliği ile mücadele ve sürdürülebilir iktisadi büyüme açısından oldukça önemli bir parametredir. Sadece çevre dostu enerji türü özelliğine sahip olmayan yenilenebilir

enerjiler aynı zamanda ulusal kaynaklardan üretildiği için enerji tüketiminde ithalat bağımlılığını yoğun yaşayan ülkeler için arz güvenliğinin temini anlamını da taşımaktadır. Nitekim yenilenebilir enerji teknolojisinin geliştirilmesi için yapılan ilk çalışmalar 1973 Petrol Krizi ile aynı tarihlere denk gelmektedir. Bu dönemde petrol üretimindeki düşüş ile birlikte petrolün fiyatında yaşanan anormal artış Avrupa ekonomilerinin kısa dönemli bir darboğaza girmelerine sebep olmuştur. Bu dönemde Avrupa'da üretimde ve istihdamda ciddi düşüşler yaşanmıştır. Böylece enerji arz güvenliğinin önemini acı bir tecrübe ile yaşayan Avrupa, yenilenebilir enerji ve nükleer enerji çalışmalarını hızlandırmışlardır. Yenilenebilir enerji yatırımlarına ve kurulu gücün artırılması çalışmalarına 1990'lar itibarıyla başlayan Türkiye, Avrupa Birliği'ne uyum süreci ile birlikte bu alanda ciddi bir hız kazanmıştır. Türkiye'nin 1990-

Şekil 1. Yıllara Göre Enerji Tüketimi (tera-watt saat)

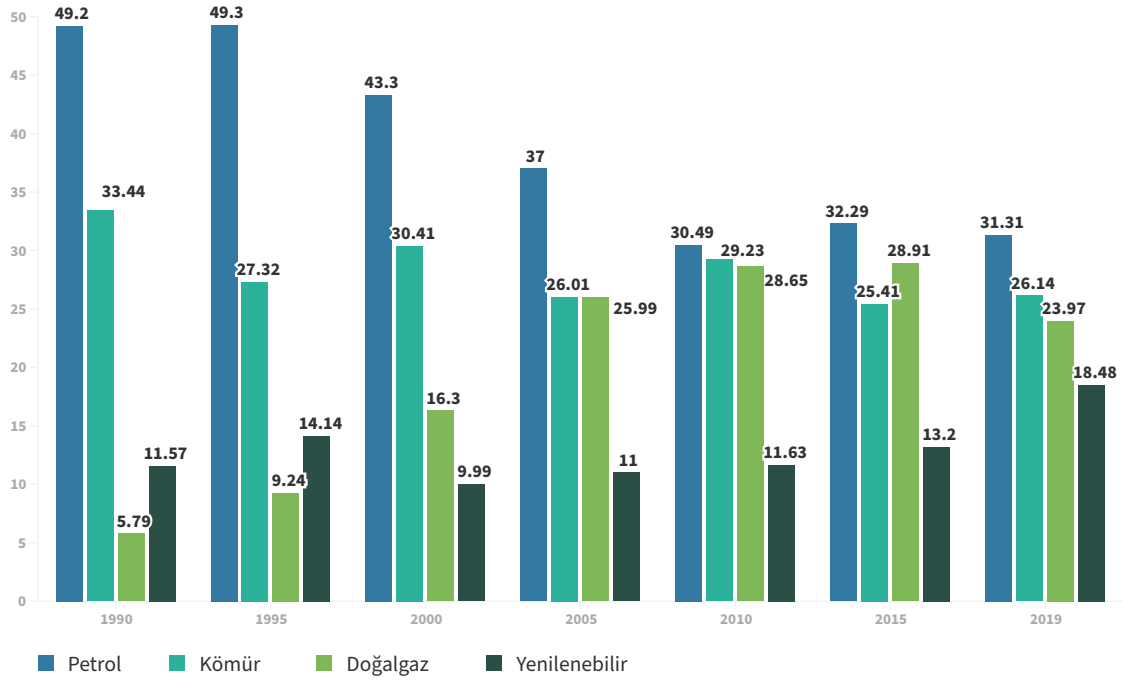
Kaynak: BP Statistical Review of World Energy (2020)

2019 dönemine ait enerji türüne göre ayrıştırılmış nihai toplam enerji tüketimi Şekil 1’de verilmiştir.

Şekil 1’e göre Türkiye’nin nihai enerji tüketimi incelenen 7 dönem içerisinde bir istisna dışında sürekli artış göstermiştir. Bu istisna derin bir ekonomik krizin yaşandığı 1994 yılını takip eden 1995 yılıdır. 1990 yılında 833 tera-watt saat olan nihai enerji tüketimi yaklaşık 2,2 kat artarak 1801 tera-watt saate yükselmiştir. Verili dönemde petrol tüketimi sabit kalmış, kömür tüketimi 2,6 kat; doğalgaz tüketimi ise 13,5 kat artmıştır. Dönem içerisinde tüketiminde ciddi bir artışın yaşandığı diğer bir enerji türü ise 5,1 kat artışla yenilenebilir enerji olmuştur. Yenilenebilir enerji tüketiminde yaşanan artış, aşağıda verilen Şekil 2’de daha net bir biçimde göze çarpmaktadır. 1990 yılı nihai enerji tüketimi içerisinde, yenilenebilir kaynaklardan üreti-

len enerjinin payı %11,57 iken bu oran 2019 yılına gelindiğinde %18,48’e yükselmiştir. Elde edilen bu kazanım ile birlikte hem çevreye saygılı enerji tüketiminin toplam enerji tüketimindeki payı ciddi bir biçimde artmış, hem de ithal edilen enerji miktarı azaltılarak enerji bağımlılığı azaltılmıştır. Bu gelişme aynı zamanda enerji arz güvenliği noktasında da ciddi bir kazanımdır.

Gelişmekte olan bir ülke olarak Türkiye’nin gerçekleştirdiği ekonomik büyüme nedeniyle elektrik tüketimi de yıldan yıla hızlı bir biçimde artmıştır. Elektrik enerjisi diğer enerji türleri kullanılarak üretilen ikincil bir enerji türüdür. Dolayısıyla ekonomi için gereken elektriğin, düşük karbonlu enerji türlerinden üretilmesi *çevresel sürdürülebilirlik* bağlamında ciddi bir önem arz etmektedir. Aşağıda Türkiye’nin yıllar itibarıyla elektrik tüketimi ve yenilenebilir enerji kaynaklı elektriğin

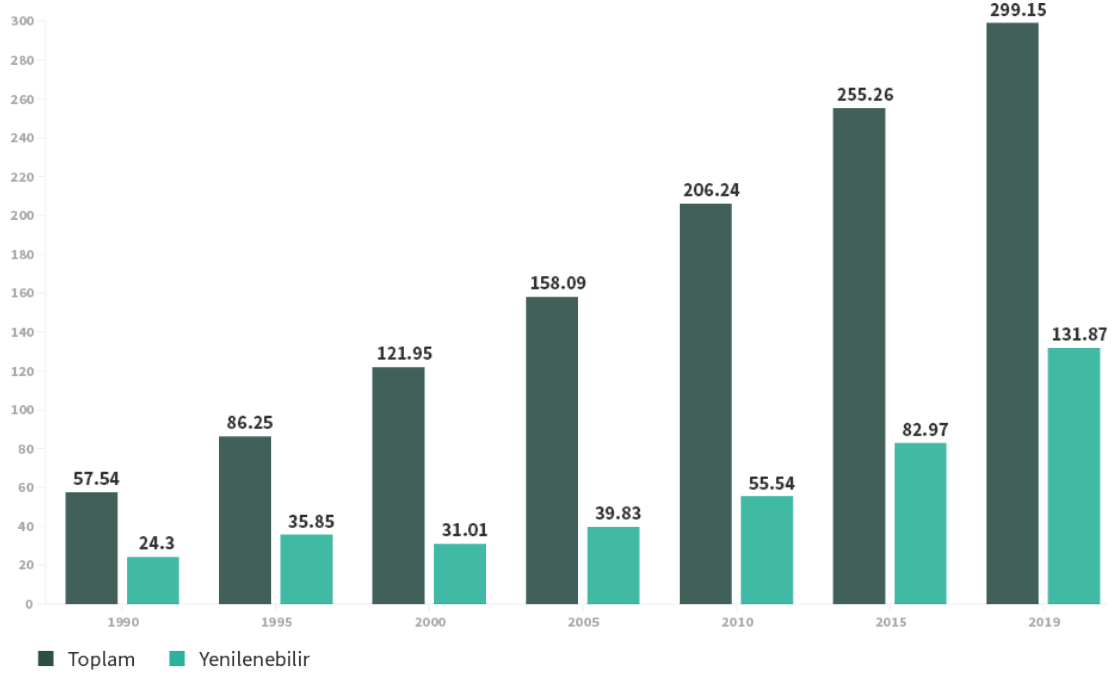

Şekil 2. Nihai Enerji Tüketimi İçerisinde Enerji Türlerinin Payı (%)

Kaynak: BP Statistical Review of World Energy verilerinden hesaplanmıştır (2020)

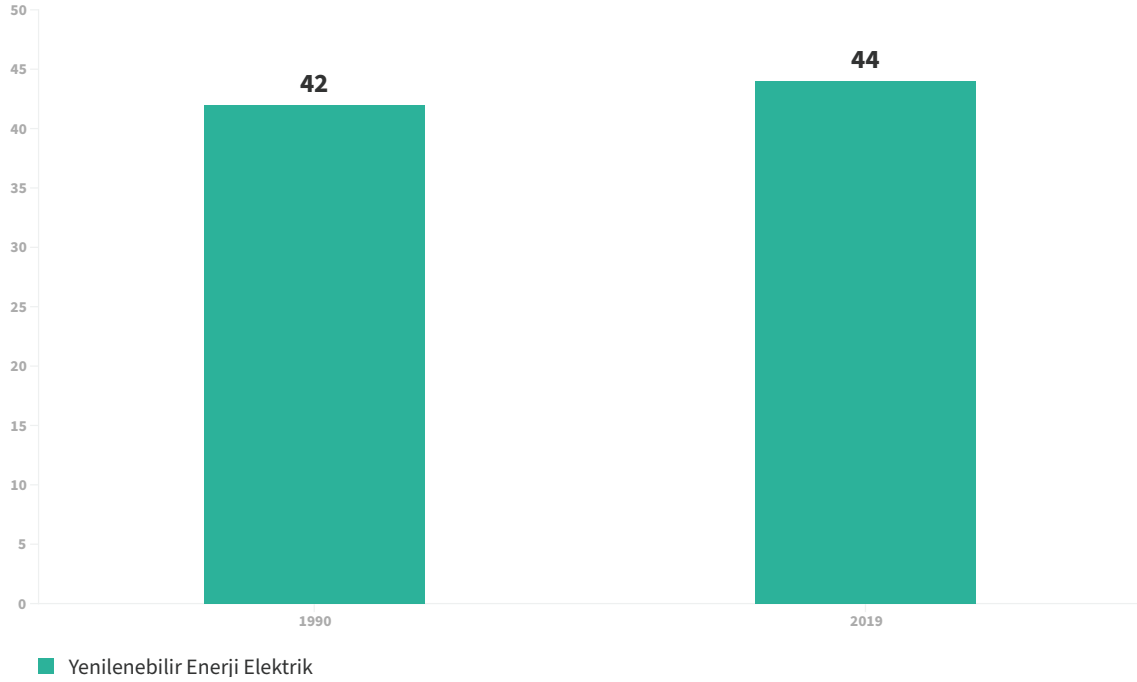
İL KE POL İT İ KA NOT U

Türkiye ve Yeşil Ekonomi: Mevcut Durum ve Öneriler

Şekil 3. Toplam Elektrik Tüketimi ve Yenilenebilir Elektriğin Payı (tera-watt saat)

Kaynak: BP Statistical Review of World Energy (2020)

Şekil 4. Toplam Elektrik Enerjisi Üretiminde Yenilenebilir Enerjinin Payı (%)

payı verilmiştir. Buna göre Türkiye'nin elektrik tüketimi 1990 yılından 2019 yılına gelindiğinde yaklaşık 5,2 kat artarak 57,54 tera-watt saatten 299,15 tera-watt saate yükselmiştir. Bu süre zarfında yenilenebilir menşeli elektrik üretimi ise yaklaşık 5,5 kat artarak 24,3 tera-watt saatten 131,87 tera-watt saate yükselmiştir. 1990 yılında yenilenebilir enerjiden üretilen elektrik enerjisi toplam tüketimin %42'sini karşılamaktayken bu oran 2019 yılında % 44'e yükselmiştir. Bu durum elektrik üretiminde yenilenebilir enerjinin payının çok cüzi bir miktar artırlabildiğini göstermektedir. Dolayısıyla ekonominin ihtiyacı olan elektriğin üretiminde, temiz kaynakların payının yeteri kadar artırılmadığını göstermektedir.

Yeşil Ekonomi için Yeşil İşler

Ekonomik büyümenin yönünü *kahverengi büyüme* diye tabir edilen çevresel kaygıların gözetilmediği "ne pahasına olursa olsun büyümeden" *yeşil büyümeye* çevirmek aslında topyekûn bir toplumsal dönüşümü gerektirmektedir. Bu bağlamda istihdam piyasalarını *kahverengi işlerden yeşil işlere* dönüştürmek yoluyla çevre ile uyumlu bir istihdam piyasası oluşturmak zor olsa da yeşil ekonomik büyüme için gerekli olan ve son yıllarda ciddi bir biçimde dillendirilen bir unsurdur.

Küresel düzeyde hâlihazırda enerji, ulaşım, geri dönüşüm, inşaat, tarım gibi sektörlerin yeşil sektörlere dönüştürülmeye başlandığı görülmektedir. Bu bağlamda küresel olarak yeşil istihdam örneklerine rüzgar, güneş, jeotermal, biyokütle gibi yenilenebilir enerji üretiminde yoğun bir biçimde rastlamak

mümkündür. Elektrik enerjisi ile çalışan motorların yaygın biçimde üretilmesi ile birlikte ulaşım sektöründe de *yeşil işlerin* yaygınlaşmaya başladığı görülmektedir. Geleneksel yöntemlerle tarım teknolojisi kullanılmadan yapılan tarımsal faaliyetleri de bu bağlamda değerlendirmek mümkündür. *Yeşil işlerin* Türkiye'de mevcut durumuna bakıldığında, özellikle yenilenebilir enerji sektöründe olmak üzere tarım, ulaşım, geri dönüşüm gibi sektörlerde yeşil istihdamın arttığı ifade edilebilir.

Sonuç ve Değerlendirme

Özünde gelecek nesillere yaşanabilir bir dünya bırakabilme kaygısı olan, ekonomi, çevre ve toplumun dengeli bir biçimde sürdürüldüğü, insana saygılı bir anlayışın tezahürü olan *yeşil ekonomi* anlayışı son yıllarda yaygın bir tartışma alanı olagelmıştır. İklim değişikliğinin beraberinde getirdiği olumsuzlukları minimize etmek ve iklim değişikliğinin önüne geçmek isteyen ülkeler bireysel ve toplumsal birtakım önlemlere başvurmaktadırlar.

Yukarıda ifade edilen durum Türkiye'nin de dikkatini çekmiş ve gerek politik düzlemde gerek uygulama düzleminde birtakım önlemlerin alınmasına vesile olmuştur. Özellikle Avrupa Birliği ile uyum süreci sebebiyle müktesebatını Birliğe uyumlu hâle getirmeye çalışan Türkiye, bu yolla "çevre" faslını da Birlik politikaları ile entegre hâle getirmek için girişimlerde bulunmaktadır. Bu bağlamda Türkiye, yenilenebilir enerji üretimini büyük oranda artırarak bu alanda önemli bir yol kat etmiştir. Yeşil ekonomi alanında Türkiye'nin en büyük kazancının yenilenebilir

enerji alanında olduğunu söylemek yersiz olmayacaktır. Türkiye, sahip olduğu coğrafi konum ve yeraltı zenginlikleri sayesinde, yenilenebilir enerji türleri olan “güneş, rüzgar, dalga, jeotermal, hidroelektrik enerjisi” noktasında ciddi potansiyele sahiptir. Özellikle yıllık güneşlenme süresinin yüksekliği, rüzgar yoğunlukları ve yeraltı sıcak sularının bolluğu bakımından güneş enerjisi, rüzgar enerjisi ve jeotermal enerji potansiyeli oldukça yüksektir. Türkiye özellikle son 15 yılda attığı adımlarla yenilenebilir enerji kurulu gücünü artırmış olsa da mevcut potansiyele ulaşılması için katedilmesi gereken uzun bir yol olduğu görülmektedir. Mevcut durumun analizi yapıldığında, yenilenebilir enerji sektöründe sağlanan görece başarıya rağmen Türkiye’nin yeşil ekonomik yaklaşıma yaraşır topyekûn bir politika dağarcığına sahip olduğunu ifade etmek kolay olmayacaktır. Bu yönüyle Türkiye’nin önünde uzun bir yol görünmektedir. Yaşanabilir ve doğaya saygılı bir kentleşme modelinin üretilip uygulanması, inşaat sektöründe ciddi bir kontrol mekanizmasının oluşturulması ve bunların yanı sıra elde edilen kazanımların artırıldığı bir ekonomi, çevre ve toplum yönetiminin oluşturulması gerekmektedir.

Öneriler

Ekonomik büyümeye, Ortodoks iktisat yazınında ciddi bir önem atfedilmiştir. Öyle ki uygulanan tüm iktisat politikalarının var olan sebebinin iktisadi büyüme olduğu, iktisadi büyümenin her şeye rağmen sağlanması gereken bir olgu olduğu yıllar boyu temel öğreti olarak kalmıştır. Ancak üretim faktörlerinden biri olarak kabul edilen toprağın yok edilmesi, çevreyi koruma hassasiyetinden

uzak olarak gerçekleşen bir iktisadi büyümenin aslında net bir iktisadi büyüme olmadığı ana akım iktisatçılar tarafından ya görülmemiş ya da görülmek istenmemiştir. Dolayısıyla Sanayi Devrimi ile birlikte başlayan kitlesel üretim süreci ve ülkelerin giriştikleri çılgın yarış, beraberinde kartopu gibi büyüyen çevresel ve toplumsal birçok problemi de beraberinde getirmiştir. Sorunun, çevreden merkeze -sistemden ülkelere- doğru yayılarak devam etmesi nedeniyle çözümü tek merci üzerine odaklamak yerine uluslararası ve ulusal olmak üzere iki boyutta ele almak daha doğru olacaktır.

Uluslararası Boyut

Küresel tehditler karşısında küresel çözümler üretmek gerekli bir olgudur. Küresel ısınma, iklim değişikliği, çevrenin bozulması gibi kolektif olarak yaratılan ve herkesi tehdit eden problemlerin yine kolektif iş birliği ile çözülmesi gerekmektedir. Türkiye de diğer tüm ülkeler gibi el birliğiyle yaratılan bu problemin tarafıdır. Dolayısıyla Türkiye bu alanda küresel toplum tarafından atılan adımları takip etmeli, politika üretmeli, gerekli inisiyatif almalı, hâlihazırda var olan sözleşmelere adil bir cihette olmak kaydıyla taraf olmalıdır.

Ulusal Boyut

Türkiye, enerji tüketimi hızlı bir biçimde artan ve tükettiği enerjinin büyük bir bölümünü ithal eden bir ülkedir. Bu bağlamda son dönemde ciddi bir atılımın yapıldığı çevre dostu olan yenilenebilir enerji sektöründeki kazanımlar artırılarak korunmalıdır. Bu sayede petrol, kömür, doğalgaz gibi çevreye zarar veren enerji türlerinin tüketimi azaltılarak çevrenin korunması sağlanabilir. Eğer yenilenebilir enerji yatırımları yenilenebilir

enerji teknolojileri üretimiyle birlikte yapılır- sa enerji arz güvenliği bağlamında da ülkeye ciddi bir kazanım sağlayacaktır. Zira yenile- nebilir enerji tesislerinin kurulumunun ithal bağımlısı olması da bir ithalat bağımlılığı çeşididir. Böyle bir durumda enerji alanında bağımlılık azalmayacak sadece bağımlılığın kompozisyonu değişecektir.

Gelişmekte olan bir ülke olarak Türkiye, ge- lişmiş ülke kategorisine erişebilmek için ekonomik büyümesine devam etmek zorun- dadır. Ancak bunu yaparken de çevreyi gö- zetmek için gerekli önlemleri almalıdır. Son 20 yıllık büyüme tecrübesine bakıldığında inşaat sektörünün büyümede lokomotif sek- tör olduğu, çevreye saygı göstermeyen bir gayrimenkul stokunun olduğu görülmek- tedir. Ne var ki bu tip bir büyüme hem ikti- sadi açıdan hem de çevresel açıdan sürdürü- lebilir değildir. Dolayısıyla Türkiye ivedilikle ilgili sektörü yoğun bir denetim altına almalı, gereken mevzuat düzenlemelerini yapmalı, kıyı şeridi, yayla, mera, orman, tarım arazi- leri gibi yerlere inşaat yapılmasına kesinlikle müsaade etmemelidir. Yerel yönetimlere de bu noktada büyük sorumluluk düşmektedir. Yerel yönetimler yaşanabilir şehir projeleri üretmeli, beton kentlerin oluşumuna müsa- ade etmemeli, rant uğruna imar planlarında değişiklikler yapmamalı, çevreci bir tasarıma sahip olan ve kendi enerjisini üretebilen akıl- lı yapı çözümlerini teşvik etmelidir. Böylelikle toplumsal bilinç artırılarak çevreye, topluma ve tarihe saygılı bir anlayış hâkim olmalıdır.

Yeşil ekonomiyi oluşturan bir diğer unsur da toplumdur. Yeşil ekonomi bağlamında toplumunsal sürdürülebilirliğin bir boyutu çevreye saygılı bir anlayışın geliştirilmesidir. Bireylerin gelişim evresinde en önemli

unsuru oluşturan eğitim sistemini bir araç olarak kullanmak, çevresel farkındalığı yük- sek zihinlerin meydana getirilmesinde ol- dukça işlevsel bir enstrüman olacaktır. Bu çerçevede anaokulundan üniversiteye eğiti- min her aşamasının tasarımında çevresel far- kındalığın dikkate alınması toplumun farkın- dalığının da maksimum düzeye erişmesine vesile olacaktır. Böylelikle insanoğlu çevreyi kirleten bireyden, çevreyi koruyup gözeten bireye dönüştürülmelidir.

Yeşil ekonominin önemli bir boyutu da *yeşil istihdam*dır. Çevreye ve topluma saygılı bir üretim anlayışına hizmet eden yeşil istihdam dünyada hâlihazırda enerji, ulaşım, geri dö- nüşüm, gayrimenkul, tarım, finans vb. sek- törlerde kendine yer edinmiştir. Türkiye'nin istihdam piyasalarını yeşil ekonomiye uygun bir hüviyete büründürerek yeşil işleri odak noktasına alması sürdürülebilir üretimin yanı sıra sürdürülebilir ekonomik büyümenin de sağlanmasına önyak olacaktır.

Tüm bunların yanında Türkiye'nin hukuk sis- teminin yeşil ekonomi bağlamında düzen- lenmesi gerekmektedir. Kamu, sivil toplum, üniversiteler, özel sektör, mahallî idareler gibi aktörlerin iş birliği ile oluşturulacak ve yürütülecek projeler ile yeşil kalkınma anla- yışı tüm topluma kazandırılmalıdır. Böylelik- le ekonomik, sosyal, kültürel vb. tüm alanlar- da yeşil büyüme anlayışı merkeze alınarak sürdürülebilir bir ekonomik, çevresel ve top- lumsal hayat oluşturulabilir.

Kaynakça

- Başol, O. (2018). Dünyada ve Türkiye’de yeşil işlerin gelişimine ilişkin bir değerlendirme. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 55(636), 71-87.
- British Petroleum. (2020). *Statistical review of world energy* (69th Edition).
- Devlet Planlama Teşkilatı. (1973). *Üçüncü beş yıllık kalkınma planı 1973-1977*.
- Devlet Planlama Teşkilatı. (1990). *Altıncı beş yıllık kalkınma planı 1990-1994*.
- Devlet Planlama Teşkilatı. (1995). *Yedinci beş yıllık kalkınma planı 1996-2000*.
- Devlet Planlama Teşkilatı. (2000). *Sekizinci beş yıllık kalkınma planı 2001-2005*.
- Devlet Planlama Teşkilatı. (2006). *Dokuzuncu kalkınma planı 2007-2013*.
- Dış İşleri Bakanlığı. (2021). *Paris anlaşması*. Erişim adresi <http://www.mfa.gov.tr/paris-anlasma-si.tr.mfa>
- Dual Citizen LLC. (2018). *Global green economy index (GGEI)*. Erişim adresi <https://dualcitizeninc.com/global-green-economy-index/>
- Kalkınma Bakanlığı. (2013). *Onuncu kalkınma planı 2014-2018*.
- Meadows, D. H., Meadows, D. L., Randers, J., & Behrens, W. W. (1972). The limits to growth. *New York*, 102(1972), 27.
- TÜİK (2019). *Gayrisafi yurt içi hasıla, iktisadi faaliyet kollarına göre* (İstatistiksel Tablolar). Erişim adresi <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=ulusal-hesaplar-113&dil=1>

Tarihsel süreç içerisinde küresel ölçekte yeşil ekonomiye yapılan vurgu, 1970'lerde yaşanan petrol krizlerine dayanırken Türkiye'de bu sürecin uluslararası anlaşmalar ve Avrupa Birliği Müktesebatına uyum sağlama çabaları çerçevesinde geliştiği gözlemlendi. Bu bağlamda özellikle 2004 yılı ve sonrasında hız kazanan Avrupa Birliği ile uyum sürecinde; birliğin enerji politikasını oluşturan arz güvenliği, enerji piyasalarının serbestleştirilmesi ve çevrenin korunması gibi uyum çerçevesinde bazı adımlar atıldı. Bu adımlardan en belirgin olanı ise yenilenebilir enerji alanında gerçekleştirilen yasal düzenlemeler ve yatırımlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu politika notunda, Türkiye'nin Yeşil Ekonomi alanındaki mevcut durumu değerlendirilerek yenilenebilir enerjinin enerji üretimi ve tüketimindeki konumu değerlendirilmiş, güçlendirilmesi gereken noktalara dikkat çekilmiş ve bu hususta çözüm önerilerinde bulunulmuştur.

- Türkiye'nin hukuk sisteminin yeşil ekonomi bağlamında düzenlenmesi gerekmektedir.
- Kamu, sivil toplum, üniversiteler, özel sektör, mahallî idareler gibi aktörlerin iş birliği ile oluşturulacak ve yürütülecek projeler ile yeşil kalkınma anlayışı tüm topluma kazandırılmalıdır.
- Türkiye ivedilikle inşaat sektörünü yoğun bir denetim altına almalı gereken mevzuat düzenlemelerini yapmalı, kıyı şeridi, yayla, mera, orman, tarım arazileri gibi yerlere inşaat yapılmasına kesinlikle müsaade etmemelidir.